

Magyar Nemzet

Szerda, 1973. október 10.

A magyar költészet amerikai gyűjtője

A mondatokat úgy fűzi, szavai úgy lejtének, mintha még most is Tolnában élne, *Pincehelyen*, s éppen csak fölruccant volna ide, eszmét cserélni. Enyhe raccsolása nem zavaró, nem érezni idegennek, pedig éppenségei arról tanúskodik, hogy az elmúlt fél évszázadban ugyancsak többet beszélt angolul, mint magyarul.

Bán Oszkár több mint ötven esztendeje az Egyesült Államokban él. Húszéves koráig itthon egy biztosító társaságnál dolgozott, de számára fontosabb volt a költészet: írásai már rendszeresen megjelentek a *Népszavában* és verseit közölte a *Hét*, a *Múlt és Jövő*, de a *Nyugat* is. Miért kellett hát elmennie, irodalmi babérok helyett a biztatón induló ifjú költő miért választotta a kivándorlók sanyarú vackorát?

A választ megadja 1922-ben *Hajza közöen* címmel közreadott első verseskötete. Az Ady-ihlette versekben ilyen sorok vannak: „*Megsiratlak én testvéreim / szűz erők, kik vak lövésként / visszadöbbedtek az ég pengő boltjáról / és nyomtalan a semmiségbe hulltok.*”

Orgovány-Magyarországról, ahol Horthy országolt, el kellett mennie. Nem bírta a feszítő szorítást. A fiatal költő inkább lemondva a *Nyugat* publicitásával járó irodalmi rangról és minden megadatott szép lehetőségről, inkább megváltotta a hajójegyet, s átkelt az óceánon, a viszonylagos szabadságba.

Letta inkább gyarimunkás, de az angol nyelvet Walt Whitman segítségével tanulta, pontosabban az ő verseinek magyar megszólaltatásával. S jó ideig csak két magyar könyv volt: Ady versei és az Endrődi-féle *Magyar Költészet Kinccsháza*. Ezeket forgatta, ezekből izlelhette az anyanyelv édes zamatát. Később arra gondolt, hogy hírlapíró lesz: 1929-ben el is szegődött munkatársnak a clevelandi *Szabadság* című laphoz.

— Nagyon utáltam a dolgot — emlékezik vissza életének e rövid szakaszára. — Az akkori amerikai magyar lapok, jószereivel mind a hivatalos Magyarország, tehát a Horthy-rendszer érdekeit szolgálták. Nem is csináltam sokáig, előbb utóbb kenyérkereset dolgában, de elsősorban lelkiismeretem parancsára választanom kellett az amerikai magyar polgári és munkás sajtó között. A spanyol polgárháború és az egységfront ideje vízválasztóként húzódik végig életemben. Semmilyen formában nem akartam a fasiszmus szolgálatába szegődni. Még hallgatásommal sem, hiszen az is állásfoglalás. A langyosat az Isten is kiköpi a szájból. Ekkor léptem a hajdani clevelandi *Új Előre* című baloldali irányzatú lap kötelékébe. A szerkesztők természetesen nem velem írták az elvpolitikai természetű cikkeket, csupán az volt a dolgom, hogy a beérkező munkáslevelekre válaszoljak. Egyik nap Chicagóból hozott levelet a posta, vers volt benne, *Varga József* munkásköltő írta, címe: „*Miniket nem lehet eltemetni*”. Madrid ifjú halottainak szólt az ajánlás, s ilyen erőteljes sorokkal kezdődött a vers:

„Nekünk nem ásnak sirt,
/ Fejfánkra nem fognak koszorút tenni,
/ Meghaltunk bár és mégis élünk;
/ Minket nem lehet eltemetni.”

— Ez volt az első amerikai magyar vers, amit megismertem. Többször elolvastam, s növekvő örömmel, majd szerkesztő társaimnak is megmutattam. Mindenkinek nagyon tetszett. Gyorsan legelpettem és odaadtam a szerzőknek. A másnap lapban megjelent Varga József verse. Aztán levelezni kezdtünk, s barátságunk 1941-ben bekövetkezett haláláig tartott.

Nyilván nem véletlen adta Bán Oszkár *A hajszá végén* címet második kötetének, ami 1968-ban a kanadai *Montreal*-ban jelent meg.

A Hajszá közben címével is az 1919 utáni Magyarországra utal, de az 1968-as *A hajszá végén* cím is mélyebb jelentésű. Összegező szándékkal tisztázta e kötetben, hogy mit is jelent számára a szülőháza és a magyar művelődéshez való tartozás. Sokáig, hosszú évekig nem írt verset. Miért? Ot idézem:

„A második világháború után könyörtelen kínok között döbbsentem annak tudatára, hogy családom majdnem minden egyes tagja a hitlerizmus áldozata lett. Csak édesanyám menekült meg, amikor 1944-ben, 67 éves korában a holttesteket tartalmazó koporsók között egy üres koporsóban felcsempészték a budapesti gettóból. Ugyancsak áldozatul esett ifjúkori pajtásom, *Fenyő László*, a Nyugat második nemzedékének költője... 1945 után tucatszámra gyűjtöttem a hitlerizmus korszakáról írt könyveket, az áldozatok által készített és a háború után napfényre került naplókat. Önkinző szomorúsággal olvastam mindet, és beleképzeltem magam az áldozatok, így a *Mauthausenben* elpusztult Sándor ösem és valamelyik lengyelországi haláltáborban megölt kén-húgom helyébe. Életem e szakasza súlyos emocionális bajokat okozott”.

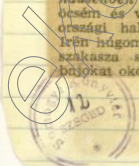
Bán Oszkár csak 1968-ban látogatott először haza. Csaknem ötven év után. S ez a Magyarország, amit itt talált, egészen más volt, mint amit elhagyott. S azóta éppen negyedszer jár Idehaza.

Voltaképpen neki köszönhetjük, hogy Milton Smith New York-i műgyűjtő és Petőfi-rajongó hagyatékából hazakerült az a nevezetes, 1846. június 22-én kelt szerződés, amelyben 500 pengőforint ellenében Petőfi Sándor átengedte kiadásra *Emich Gusztávnak* összes megjelent verseit. Milton Smith eredetileg úgy végrendekezett, hogy ez a szerződés legyen a számfedele. Bán Oszkár vette rá, hogy megváltoztassa végakarátát, s Milton Smith halála után ugyancsak ő adta át washingtoni nagykövetségünknek az értékes relikviát, ami azóta már itthon van, méltó helyen, a *Petőfi Irodalmi Múzeumban*.

Csaknem egy évtizede foglalkozik az *amerikai magyar költészet föltérképezésével*, azaz a poézissal, amelyet nem nagyon ismerünk.

Kik ezek a költők? Első volt közöttük *Kerényi Frigyes*, *Petőfi* és *Tompa barátja*. A szabadságharc bukása után emigrálnia kellett. „1854-ben beteg lyukas cipőben bukdácsolt a kegyetlen Texas állambeli télben atyal jóbarátja, *Ujházi László*, *„Sírmező”* nevű telepítvénye felé. Egy éjszaka, márcsak alig pár mérföldnyire útjának céljától, összeesett valahol a jeges, síkos úton. Örökre nyoma veszett” — írja róla Bán Oszkár.

Az amerikai magyar költészet története valójában tragikus események sorozata: *Rudnyánszky Gyula* megvakult s csak barátai segítségével térhetett haza 1912-ben. Róla írta *Ady*: „Rudnyánszky külön volt a korabeli Arany- és Petőfi-epigonoknál, akik hírré, polcra vergődtek.”

Mészáros Zoltán tragédiájára is Bán Oszkár kutatásai vetettek fényt. A béna, New York város kegyelemkenyerén élő költőről így ír: „A tolócsi melletti asztalon egy lista hevert, s rajta amerikai magyarok nevei. Mészáros mind-egyiknek küldött kötetéből egy-egy dedikált példányt, mel- lékelve hozzá egy dollárról szóló számlát. Összesen nyolc- név mellett szerepel a meg- jegyzés, hogy a könyv árát ki- fizették. Mészáros 10 dollárt fektetett postai, levél- és borítékköltségekbe és a postázás- tól számított két hét alatt mindössze nyolc dollárt kapott kötetéért.”

Ugyancsak tragikusan ért véget Pólya László élete, aki- nek utolsó éveiben valóban össze kellett koldulnia a ke- nyérre valót. Autó ütötte el 1950-ben egyik clevelandi ut- cán.

És a többiek! Abet Adám, Kemény György, Olexo End- re, Tarnócy Árpád, és Varga József! Számunkra megannyi ismeretlen név, de költészetük magyarul szól a „kitántorgott Amerikába, / másfél millió emberünk” sorsáról.

Ezt a poézist gyűjti össze Bán Oszkár. Antológia-terve- zete jelentős népköltési gyűj- tést is tartalmaz.

Mostani magyarországi látó- gatásán fogalmazódott meg benne a terv, hogy Keresztúry Dezső adaptációja nyomán angolra fordítja Madách Mó- zesét.

Kiss Károly